

Szín – játék – költészet

Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére

Szerkesztette

•

Czibula Katalin

Demeter Júlia

Pintér Márta Zsuzsanna

Partium Kiadó – Protea Egyesület – *reciti*

Budapest • Nagyvárad
2013

A kötet megjelenését az OTKA 83599. számú programja,
a Partiumi Keresztény Egyetem és
a Lectio Kulturális Egyesület támogatta.

A borító a *Kilianus* (Kolozsvár, 1767) című színlap felhasználásával készült
Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár, Győr, G. XXIII. 2. 11. 58.

Fotó: Medgyesy S. Norbert

Szerkesztette:

Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta Zsuzsanna

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább!* 2.5
Magyarország Licenc (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

Köteteink a *reciti* honlapjáról letölthetők. Éljen jogaival!

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OMAGIU. Kilián István

Szín – játék – költészet: tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István
tiszteletére / szerkesztette: Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta
Zsuzsanna. - Oradea: Partium; Budapest: Protea Kulturális Egyesület, 2013
ISBN 978-606-8156-45-3; ISBN 978-963-7341-95-3

I. Czibula, Katalin (ed.)

II. Demeter, Júlia (ed.)

III. Pintér, Márta Zsuzsanna (ed.)

008

ISBN 978-606-8156-45-3

ISBN 978-963-7341-95-3

Kiadja a Partium Kiadó, a Protea Kulturális Egyesület és a *reciti*,
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>

Borítóterv: Bánffi-Benedek Andrea

Tördelte: Hegedüs Béla

SZIGETI JENŐ

A tüzes barát meg a nazarénusok

Az 1830-as években Pest-Budán, a római katolikus szónoki triászának – P. Albach Szaniszló (1795–1853)¹ és P. Gegő Elek Nicefor (1805–1844)² mellett az ifjú P. Gasparich Márk Kilit (1810–1853)³ volt a tündöklő csillaga. Mindhárman ferencrendi szerzetesek voltak, a pesti kolostorban. Hárman lettek annak a szellemi, lelki ébredésnek az irányítói, amely a reformkori Pest-Budát jellemezte. Igehirdetéseik egyaránt mozgósították az arisztokráciát, a polgárságot és az egyszerű pórnépet. Az 1830-as évek reformkori Pestje a politikai, társadalmi és kulturális haladás eszmekörében élt, és ez a liberális reformszellem behatolt a kolostorok csendes celláiba is. A jozefinizmus és a liberális teológia szellemében nevelkedett ifjú szerzeteseket is magával ragadta a nemzetjobbító lendület. Jó kapcsolatot ápoltak a liberális politikai elit számos tagjával. Gasparich például, aki prédikációiban Isten és a józan ész egysége, az erkölcs és a tudományos értékek tisztelete mellett érvelt, Perczel Mórral (1811–1899), az 1848–49-es szabadságharc honvédtábornokával⁴ és a Haynau által Pesten kivégeztetett Csányi Lászlóval (1790–1849)⁵ ápolt szorosabb kapcsolatot.

A pesti szónoki triász különösen az 1838-as árvíz idején írta be nevét a város történetébe. A jeges árvíztől félig romba dőlt város megrendült lakói nap mint nap összegyűltek vallás és osztálykülönbség nélkül, hogy lelki vigaszt kapjanak, és buzdítást.⁶ Gasparich Kilit 1838. április 1-én, az árvíz múltával rendezett hálaünnepen elmondott beszéde amelyet roppant néptömeg előtt mondott külön füzetként is megjelent az árvízkárosultak megsegítésére.⁷ A ferences hitszónokok népszerűsége, szókimondó igazmondása és

¹ HUSZÁR I. Jeromos, *Albach József Szaniszló O.M.F. (1795–1983)*, Szeged, 1944.

² (TOLDY) SCHEDEL Ferenc, *Gegő Elek életrajza*, Magyar Tudós Társaság Évkönyvei VII. I. oszt., 1942, Pest, 1844, 160.

³ NEUSIEDLER Jenő, *Gasparik Márk az 1853. szeptember 3.-án a magyar szabadságért vértanúhalált halt ferencrendi szerzetes életrajza*, Csáktornya, 1910; HALLER Jenő, *Rózsák és tövisek között a bitófáig. Gasparik Kilit muraközi vértanú emlékezete halálának 80. évfordulóján*, Mezőtúr, 1933; ZAKAR Péter, *A magyar szabadság vértanúja: Gasparich Kilit = ÖZE Sándor – MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert (szerk), A ferences lelkeség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára*, Piliscsaba – Budapest, PPKE BTK – METEM, 2005, I. köt., 340–353.

⁴ KOLTA László, *Perczel Mór élete és munkássága*, Bonyhád, 1963

⁵ EISSEN Gyula, *Csányi László pályája*, Arad, 1917.

⁶ Gasparich Kilit árvíz alatti tevékenységéről EÖTVÖS Károly, *A nazarénusok*, Bp., Révai, 1904, 140–144.

⁷ GASPARICH Kilit, *Egyházi beszéd, melyet az elfelejthetetlen kárt, nyomort, ínséget és szomorúságot okozott 1838-iki árvíz elmúltával a kesergő pestiekhez Szent György hó 1-én mondta s hallgatói közki-*

hazafisága hamar szemet szűrt a Helytartótanácsnak. Ezért leiratban utasították ferences tartományfőnökséget, hogy mindhármukat távolítsák el a pesti kolostorból.

Albach, akiről Kossuth is személyes ismerőseként nagyrebecsüléssel emlékezett, Kismartonba került, és itt fűvészzel foglalkozott, 2500 fajtából saját kezűleg preparált gyűjteménye volt. Gegőt, akit maga Széchenyi ajánlott tagnak az Akadémiába, és 1836-ban kiküldte a bukovinai csángók tanulmányozására,⁸ Szombathelyre rendelték lelkésznek, Gasparich, a hivatalos indoklás szerint mint „egyáltalán nem buzgó szerzetes” került 1838-ban a Pozsony megyei Bácsfa község mellett lévő Szent Antal nevű pusztá zárdájába, ahol csendes magányában rendezte sajtó alá prédikációinak első kötetét, melyet 1839-ben Pesten Beimel József könyvnyomdája adott ki.⁹ Röpiratai, prédikációi ekkor már jól ismertek voltak, de további prédikációs kötetei nem jelentek meg. Szent-Antal pusztán csak egy évben egyszer, a búcsúkor lehetett prédikálni a néhány száz fős kegyes hallgatóságnak. Gasparich meghasonlott lélekkel, a mellőzéstől és értetlenségtől elkedvetlenedve a prédikációk további kötetét nem jelentette meg. Apróbb szépirodalmi dolgozatokat ugyan közölt Orosz József (1790–1851) *Hírnök* című lapjában.¹⁰ Gasparich a Szent Antal pusztai kolostorból Meskó Jánoshoz került nevelőnek a Nógrád megyei Szarvasgedére, ahol csaknem egy esztendő telt. 1841-től Székesfehérvárott lett szónok és hitoktató. Itt írta a *Szózat a káromkodás ellen* című röpiratát, melyben a káromkodásoktól akarja nyelvünket megtisztítani.¹¹ Itt ismerkedett meg Hencseivel, aki átutazóban többször találkozott Gasparichkal. Innen csak 1844-ben került Szombathelyre Gegő Elek helyére.

Hencsei Lajos (1818–1844),¹² a nazarénusok első jelentős tanítója, akiről Eötvös Károly írt nagyszerű riport-könyvet,¹³ Gasparich hatása alá került, és az ő lángoló hite is hatott a szabadságharc idején „tüzes barát” aposztrofált Gasparichra. Hencsei Lajos 1839 augusztusában vagy szeptemberében kerül Pestre. Ekkor még frissen élt Gasparich prédikációinak emléke az emberek között. Hencsei megszerezte Gasparich prédikációs könyvét.¹⁴ Eötvös Károly úgy tudta meg a szemtanúktól, hogy ez a könyv Hencseinek „a

vánatára a károsult szerencsétlenek segedelmezésére ki is nyomtata P. Gasparich Kilit sz. ferencendi szerzetes s egyházi szónok, Pesten, (1838), Esztergomi E. Beimel József betűivel.

⁸ GEGŐ Elek, *A moldvai magyar telepesekről*, Buda, 1838

⁹ P. Kovács Septimus OFM, *Négy papi arckép 48-ból. Gasparich Kilit, Vigília*, 13(1948)/3, 130–132.

¹⁰ SAS Andor, *A száz év előtti századunk. Orosz József és lapja a reformkorbeli Pozsonyban*, Századunk, 1939, 260–270; SAS Andor, *Egy reformkorbeli pozsonyi magyar újságíró portréja*, Irodalmi Szemle, 1965, 343–349.

¹¹ Pest, 1844.

¹² KARDOS László – SZIGETI Jenő, *Boldog emberek közössége. A magyarországi nazarénusok*, Bp., Magvető, 1988. 40–75.

¹³ EÖTVÖS Károly, *A nazarénusok*, Bp., Révai, 1904. 6. kiadás; HENCSEY Lajos, *A nazarénusok*, Bp., Evangéliumi Kiadó, 2009. Ez a könyv Eötvös Carolus néven megjelent riportsorozatára épül, amely a Pesti Napló 1873. évfolyam 50–95. számában folytatásokban jelent meg. Ebben Gasparich életét is feldolgozza, a szemtanúkat megkereste és kikérdezte. „Adataim gyűjtésében egykor szerencsés is voltam s kevés ideig fáradhatatlan is. De adataim mégsem teljese” – írta. Azt állítja, hogy Gasparich „vad szenvedéllyel ragaszkodott egyházához s mégis nazarénussá lett egy pillanatra” (107–108.) L. 104–168.

¹⁴ GASPARICH Kilit, *Az út, az igazság és az élet, vagyis a Megváltó szelíd lelke szeretetben és igazságban*, Bemel, Pest, 1839.

Szentírás mellett ez volt a mindennapi olvasmánya. S lelkében a szerző iránti tisztelet és vonzalom élénk érzete sarjadozott föl.”

Gasparich tehát 1841-ben Székesfehérvárra került. Hencsei, ahányszor átutazott a városban, felkereste a ferences templomot, és meghallgatta Gasparich prédikációit. Szmélyesen Gasparichot elbűvölte Hencsei egyénisége, hite, Gasparich könyvének egyes szakaszait tudta könyv nélkül. 1841 végén vagy 1842 elején Bella József, aki 1840-ben vette fel a nazarénus keresztséget és Hencsei leghívebb társa lett, meglátogatta Gasparichot, és megmutatta Hencsei leveleit is. Ezek felkeltették Gasparich érdeklődését Hencsei iránt.

Amikor Hencsei 1842 tavaszán, Pestre indult, hogy a gyülekezetet meglátogassa, egy-két napot a baráttal töltött, amikor hitvallási iratát vitatta meg Gasparichkal. Hencsei március 24-én érkezett a városba, és már másnap, egy pénteki napon bejutott a szerzeteshez. Ez egy egész napos beszélgetés volt köztük: „Hosszú értekezése volt itt a baráttal. Az egyszerű, áhítatos nagy léleknek a tüzes, szenvedélyes nagy lélekkel. A tanulatlan agynak, a tanult, tudományos fővel.”¹⁵ A találkozóról Hencsei egy 1842. április 1-én kelt levelében számol be, amelyet Kovács Józsefhez írt. Ennek a látogatásra utaló részeit idézzük:¹⁶ „Pénteken reggel, 25-i márciusában fölmentem baráthoz és ő engemet ismét barátságosan fogadott. Kérdezte, hogy mi az én szándékom övele? Én mondtam, hogy jó hírért halottam az atyafiaktól, a kik hozzám jöttek s ezért bátorkodtam neki levelet írni. És ő mondá: Maga az a zalavármegyei ember, a kiről mi olyan hírt vettünk, hogy a Bibliát olvassa, és a népet téríti? És én feleltem: én vagyok. Azonnal leültetett és ő is mellém ült és jobb kezünket egymáséban tartottuk és úgy beszélgettünk. Elkérdezte, hogy miképpen ment otthon sorsom és mi bajom volt a páhoki esperessel?¹⁷ Én rendről-rendre elmondtam neki mindent és mondtam, hogy már igen el voltam csüggedve. Ő nekem e bátorító szóval felelt: azért ne csüggedjek el, emlékezzem rá, hogy Urunknak Jézusnak is a papok által kellett elveszni. Mert – úgymond – valamint már Urunk Jézus idejében a törvénybeli papok elhidegültek a törvénytől, mely Mózesztől fogva volt a Krisztusig: úgy most el vannak hidegülve az evangyéliumtól, mely fennáll a Krisztustól fogva máig. Ezért tehát ne csodálkozzam, hogy így cselekesznek velem.”

A továbbiakban Hencsei „a keresztségnek hit nélkül való felvevéséről” kezdett beszélni Gasparichkal. A felnőtt keresztséggel Gasparich nem értett egyet, viszont elmondta, „hogy ő már az ő lelkében rég óta tusakodik az embereknek tökéletlen hite felől. Erre én – írja Hencsei – kérdeztem tőle, ha lélek szerint igazán tusakodik-e vagy csak betű szerint? Ő arra így felelt: én nem magasztalom magamat, hanem a Jézustól el nem állok, ha meg kell is hálnom.”

A levél a továbbiakban arról is beszámol, hogy mindketten beszéltek irodalmi munkásságukról. „Továbbá azt mondta a barát, hogy ő könyveket is írt, meg is mutatta nekem könyveit. Én erre azt mondám, hogy én is tusakodtam lelkemben és én is írtam egy

¹⁵ Eötvös K., *i. m.*, 108.

¹⁶ A levelet idézi Eötvös K., *i. m.*, 156–158.

¹⁷ Egy Bertalan nevű esperes házkutatást rendezett a Hencsei házban, hogy iratait elvigye és fel is pofozta Hencsei, aki megjövedölte halálát. Erről részletesen: Eötvös K., *i. m.*, 68–70.

kis könyvet, melyet ha keresztül vizsgálna, nagyon szeretném.¹⁸ De mivel akkor arra idő nem volt, könyvemot ott hagytam nála és azt mondtam neki, ha az Isten a pesti atyafiakhoz segít, fogok írni neki, és kértem, hogy ő is írja meg, hogy micsoda hibákat talál könyvemben? Én már írtam is neki. Majd csak várom, hogy ő mit fog írni nekem?”

Hencsei hite, tiszta gondolkodása a hierarchia intézkedéseivel azonosulni nem tudó Gasparichra is hatott. Eötvös Károly megállapítása – úgy tűnik – helytálló: „Sokat eltanult tőle. Nem a hitet, hanem annak mélységét, Nem a meggyőződést, hanem annak tisztaságát. Talán nem is az elszántságot, hanem annak rendíthetlenségét.”¹⁹ Egy 1842-ben írt levele szerint, amelyet Eötvös idéz, Gasparich így vall erről: „Mily boldognak kell lenni, édes fiam; te nem gondolsz egyébre, mint Istenre és előtted égen és földön nincs egyéb tudomány, mint a Szentírás tudománya. Mikor én olyan fiatal voltam, mint te, az én lelkem örökké birkózott és mindig legnagyobb ellenségével, önmagával. Én csak magamat ismertem, semmi mást.”²⁰ Gasparich megosztotta Hencseivel ifjúkori tragikus szerelmének történetét is, ami a köztük kialakult mélyebb lelki közösséget bizonyítja.²¹

Eötvös birtokába jutott az a levél is, amelyet Gasparich bizalmas jó barátjának, Sággy Vendelnek (1810–1890),²² akivel még Nagyszombaton, a főiskolán ismerkedett meg, írt erről a találkozóról. Ezt is kivonatossan idézi a könyvében:²³ „Talán még egy esztendeje sem múlt el, midőn egy sápadt képű mesterlegény fölkeresett itt a klostromban s elém állott, hogy egynéhány beszédemet olvasta és azokban nagy gyönyörűségét találja. Még azt gondoltam, alamizsnát akar kérni és engem csak rászédni akar. Nevét is megmondta, de én azután nevét is, magát is elfelejtettem.

Később András²⁴ beszélt róla, s ekkor eszembe jutott látogatása, de megint nem adtam az egésze semmit. Ezelőtt pár hónappal meglátogatott egy másik ismerőse s úgy beszélt róla, mintha ő volna a Messiás, a kit rég óta várnak a zsidók.²⁵ Végre levelet is kaptam tőle, valóságos paraszt írással, minden orthográfia nélkül, azonban tele bibliai citátumokkal, melyekből mindjárt gondoltam, hogy valami szent könyvekben tudákos mesterrel, vagy kivel van dolgom.

¹⁸ Hencseinek ez a kézírata, melyet 1840 végén és 18841-ben vetett papírra mint a nazarénus mozgalom hitvallását elveszett. Eötvös Károly viszont részletesen ismerteti: Eötvös K., *i. m.*, 80–82, 296–306.

¹⁹ Eötvös K., *i. m.*, 167.

²⁰ Idézi Eötvös K., *i. m.*, 114.

²¹ Eötvös ezt Gasparich „néhány töredékes jegyzetéből s Hencseihez intézett néhány leveléből” rekonstruálja (Eötvös K., *i. m.*, 113–120)

²² ZELLINGER Alajos, *Egyházi írók csarnoka*, Nagyszombat, 1899, 454. – Sággy Vendel 1829–1834 között Nagyszombaton teológiát tanult, 1834-ben szentelték pappá. Ipolyságon, Drégelypalánkon és Tardoskedden volt káplán. 1846-ban lett plébános Üzbégen. A szabadságharc támogatásáért 1849. ápr. 13-án elfogták, és 12 év börtönre ítélték. 1850. július 6-án szabadult, Fajkürtön lett helyettes lelkész. Öt hónap múlva a politikai hatóságok innen száműzték. Tardoskedden, Szeptencújfalun nevelő. 1854-ben Kemencén káplán, 1857-ben Érsekléken plébános-helyettes, 1868-tól haláláig Muzslán plébános.

²³ Eötvös K., *i. m.*, 159.

²⁴ Eötvös szerint talán Kertész András lehet ez a személy, aki erdélyi származású volt és Lippán és környékén térített. (Eötvös K., *i. m.*, 35.), ezért ez a kapcsolat nem valószínű.

²⁵ Ez Bella József 1841 végi látogatása lehetett.

Hanem megvallom, a fiatalban nagyon csalódtam. Alig hinné az ember: jobban ismeri a Bibliát, mint akármelyikünk. Semmiféle papnak sem tanácsolom, hogy disputációba keveredjék vele, mert úgyis hiába. Valóságos térítő ez s mióta nálam volt, éjjel-nappal tűnődöm szavai felett, s aztán olyan alázatosan s annyira lélekből beszél, hogy az ember alig tud vele ellenkezni. Mondjanak róla akármit, ez se nem rossz ember, se nem bolond. És ha a gondviseléstől van küldve: nagy dolgokat fog cselekedni.”

Gasparich beszámol a Sággy Vendelnek írt levelében a vitapontokról is. Elsőként a gyermekkeresztelést említi. „Én erről nem akartam vele disputálni és csak mosolyogva hallgattam” – írja. Hencsei, Gasparich levele szerint az áldozat ellen is érvelt, majd könyvből olvasott fel részleteket a bérmlás, a gyónás és az utolsó kenet elleni szakaszokból. A könyvet oda is kölcsönözte Gasparichnak. A beszélgetésnek ezt a részét így kommentálja: „Beszélte még sokat és Isten bocsássa meg, mondhatom, a mily gögősen néztem először e fiatal emberre, olyan figyelemmel hallgattam később.” Majd a Ságghynak írt levele végén így összegzi benyomásait: „Én ugyan nem vagyok barátja annak, hogy műveletlen, tanulatlan emberek a vallás felett sokat tanakodjanak, mert erre az ő lelkük nem elég erős és gyenge értelmük a legvilágosabb bibliai igazságot is félremagyarázza s az Apokalipszisben is mindennapi dolgokat fedez fel. De annyi bizonyos, hogyha az ember el akarja felejteni azon egyházának szervezetét, melyet 1800 esztendő épített és azon érdekeket, melyek az egyházhoz fűződnek, és ha nem akarnak többek lenni, mint hívők és emberek: akkor e szegény fiatal embert és ennek tudományát s rendíthetetlen hitét elkarhozhatnunk nem lehet!”

A találkozó után Hencsei és Gasparich levelezésben állt. Hencsei könyvét elolvasta, megbíráta, és azt tanácsolta, hogy a könyvet Németországba nyomtattassa ki. Fröhlich Henrik Sámuel (1803–1857), a nazarénusok svájci alapítója nem látta jónak azt, hogy Hencsei a szerzetessel bizalmas lelki kapcsolatban van, intette is ezért, de Hencsei nem hátrált meg. Gasparich egy másik, Ságghynak írt levelében így ír róla: „Nem megy ki a fejemből ez a különös ifjú ember. Nem bolond ez, nem őrzöngő, nem is ördöngös. Hitére, vallására semmit se adok, elmúlik az vele együtt, miként a szellő fuvalma. De kicsoda erő van a lelkében. Mekkora eltökélés! Ha ismernéd, velem együtt téged is elfogna a csoda.”²⁶

Hencsei nem akarta téríteni a barátot. Egy másik, a beszélgetés után írt, Eötvös Károly birtokába jutott levélben így írt erről: „A mi Urunk Istenünk végzése az, hogy felvilágosítsa a barát lelkét. Mibennünk nincs se erő, se hatalom, hogy sietessük vagy késleltessük azt, a minek történni kell. Nekünk nagy lelki alázatossággal és békességes türéssel kell arra várakoznunk. nem is nyugtalankodik az én elmém a fölött. Én mindent elmondtam neki, a mit Isten sugallott és a kezében hagytam a könyvemet. Megígérte, hogy sorról-sorra elolvassa könyvemet és azután megírja rá a maga tudományát.”²⁷

1842 június első napjaiban ismét meglátogatta Hencsei Gasparichot Székesfehérvárra, hogy visszakérje kézirátát, de a barát még időt kért a tanulmányozáshoz. Néhány nap múlva, június 10-i keltezéssel, megszületett Gasparich válasza, melyet kivonatolva Eötvös Károly könyvében közölt.²⁸ Ebben két kifogást támaszt Hencsei könyvével kapcsolatban. Egyrészt azt, hogy „a vallás titkait csak annyira akarod megismerni, amennyire azokat a gyarló emberi elme felfoghatja.” Vagyis azért hibáztatja Hencseit,

²⁶ Eötvös K., *i. m.*, 167.

²⁷ Eötvös K., *i. m.*, 168.

²⁸ Eötvös K., *i. m.*, 186–188.

hogy a keresztény vallás misztikus valóságát nem veszi figyelembe, hanem a Szentírás megértésére, magyarázására építi fel a hitét. Erre szerint „erőtlen a mi elménk”. A másik kifogása az egyházzal szembeni tanítással kapcsolatos, mivel Gasparich szerint „a közönséges anyaszentegyház nemcsak hitből és kegyes életből áll, hanem a hívőknek egymáshoz való keresztyéni viszonyából is.” Ehhez viszont Gasparich szerint előljárókra, törvényes hatalommal felruházott vezetőkre van szükség. Ezért kérdezi Hencseitől: „Ki parancsol tinétek? Ki uralkodik ti köztetek? És ki hirdeti ti előttetek Istennek ígését?” Szerinte ezekre a kérdésekre a gyülekezet nem elegendő válasz. „Az igaz édes fiam – írja – hogy a világnak rendje már megbomlott és hogy az anyaszentegyház se képes már se önmagán, se a világon, se a lelkeken uralkodni. De ne felejtsd el, hogy mind e világnak, mind az egyháznak kezében nagy hatalom van, és míg ez le nem győzetik, addig a veszedelmeket elhárítani nem lehetséges. A hatalmat pedig csak hatalommal lehet legyőzni.”

A levél vétele után hamarosan elindult Hencsei Svájcba Föhlichhez. Itt 1844. március 15-én fiatalon elhunyt.

Gasparich nem tudott beletörődni a mellőztetésébe. A szabadságharcot megelőzőleg súlyos konfliktusba keveredett előljáróival. Eltiltották a prédikálástól. Grész János (1812–1884) Zala megyei főorvos megpróbált közbejárni érte, de a gvardián elutasította azzal, hogy „Kilit kötelességénél fogva magát nálam nem jelentette, rendes szerzete ruhát nem visel, s nálunk magyar szólást tartani csak porticula napján szokás, én ezeknél fogva szólásra való engedelmet nem adhatok”²⁹ Novák Mihály³⁰ így írja le a „tüzes barát”-ot: „Rövid haját és bajuszt viselt, kis pörge kalapot a fején, térdig érő kabátot és pantallót hordott... Alakja magas, vállas, előrehajlott sovány, redős, melankolikus arcára beszéde kezdetén sápadtság ült ki, s amikor már szájából lávaként ömlött a gyújtogató szó, arca nekítüzesedett, szinte lángot. Szögletesen csontos fejében nagy sötét szemei lobogtak, és szinte ölték.” Az egyházi viselet helyett hordott polgári ruházat, a bajuszviselet tiltott volt a klerikusok számára. Gasparichnál a politikai beállítottság és a magyar nemzeti mozgalommal való azonosulás kifejezése volt. 1847 decemberében engedélyt kapott arra, hogy súlyosan beteg édesanyját meglátogassa a Muraközben, de a többszöri sürgetés ellenére sem tért vissza.³¹ Otthon találta a márciusi forradalom híre. Faluról falura járt, agítált a magyar ügy mellett. Életének ez a szakasza jól feldolgozott.³²

Gasparich Kilit a szabadságharc vértanúja lett. Tábori papként végigharcolta a szabadságharcot. 1849. április 3-án a szentantáni sáncok bevételénél karddal és kereszttel vezette rohamra a honvédeket. Hősiességéért őrnagyi rangot kapott. A szabadságharc bukása után bujkált Hetessy Gábor, Farkas Gábor majd Vörös álnéven, Letenyén, Esztergomban és végül Pesten. 1847-től az utópista szocialista Fourier tanait tanulmányozta, a női emancipáció híve lett.³³ Az utópista szocializmus eszméjében látta azt a hatalmat, amiről Hencseihez írt levelében írt, amivel győzni lehet a megromlott világ rendjén. 1852. február 9-én este fogták el. 1853. augusztus 10-én halálra ítélték. Papi felszentelésétől

²⁹ ZAKAR, *i. m.*, 341. 7. sz. jegyzet. Grész János Séllyey Lászlóhoz Csáktornyáról 1946. április 8-án írt levele. Zala Megyei Levéltár, a Séllyey család levéltára.

³⁰ NOVÁK Mihály, *Zala vármegye 1848–49. évi szabadságharcban*, Bővített kiadás, Zalaegerszeg, 1906, 333.

³¹ P. KOVÁCS, *i. m.*, 152.

³² Legjobb összefoglalása: ZAKAR, *i. m.*, 340–353.

³³ LUKÁCS Lajos, *Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak*, Bp., 1955, 383–389.

megfosztották, és 1853. szeptember 2-án hajnalban kötél által Pozsonyban kivégezték.³⁴ Gasparich fordulatokban gazdag élete a jozefinizmus lelkeségének, lelki mozgalmainak, válságának, egy érdekes, máig kevésbé kutatott szelete. Élete dráma, tanulságai máig élnek, ezért hét a csendes, békés hitbéli párbeszédet az élet nagy kérdéseiről soha nem szabad abbahagyni. Folytatni kell.

³⁴ TÁLAS Géza, *Újabb adatok Gasparich Kilitről*, Vigília, 1963, 190–192; ZAKAR, *i. m.*, 351–354.